

PM Permacultuur Magazine

Ontwerpen voor een veerkrachtige toekomst

No **11**

zomer
2018

SOCIALE PERMACULTUUR

Sociale dieren:
mussen

CSA
Stadsakker

Sociaal
organiseren

Wij,
vrijwilligers

DEEL 1

Voedselbossen van diverse pluimage

Voedselbossen inspireren menigeen. Het mooie is dat ieder er een andere waarde in ziet en dat motiveert om er zelf of gezamenlijk mee aan de slag te gaan. Van buurtinitiatieven tot plukroutes in dorpen, privétuinen, op landgoederen, bij boerderijen, van groot tot klein, noem het maar op. Alle van diverse pluimage en op verschillende gronden. De afgelopen jaren vindt er een explosieve groei plaats van nieuwe voedselbosprojecten. De gemene deler is dat men een nieuw soort landbouw voor ogen heeft. Met geen twee hetzelfde zien we soms door de bomen het bos niet meer en is er maar moeilijk een onderscheid te maken tussen al deze projecten.

Driemaal drie

In de komende drie artikelen zal ik inzicht geven in de wijze waarop voedselbossen totaal van elkaar kunnen verschillen zonder dat er ingeboet wordt aan de functionele samenhang. Over deze samenhang kunt u lezen in het artikel van mijn hand *Voedselbossen, meer dan een collectie eetbare planten* (Permacultuur Magazine 7). Ik onderscheid drie verschillende doelstellingen voor het aanleggen van een voedselbos: de sociale doelstelling, de zelfvoorzienende doelstelling en de commerciële doelstelling. In dit artikel bespreek ik eerst de drie belangrijkste waardes die we in voedselbossen nastreven en een van de drie verschillende doelstellingen waarvoor je een voedselbos kunt aanleggen, namelijk de sociale doelstelling. Daarna zal ik aan de hand van het project Eetbare Woonwijk Rijnvliet, dat we voor de gemeente Utrecht ontwerpen, aantonen hoe deze drie waardes alleen al binnen de sociale doelstelling vorm kunnen krijgen.

Voedsel-, natuur- en culturele waarde

Hoe een voedselbos eruit zal zien en wat voor plantensoorten geschikt zijn is afhankelijk van veel elementen. Grondsoort, waterstand, weersinvloeden, maar ook de sociale context of geografische ligging spelen een rol. Los van de meer technische kant en de schaalgrootte, en ongeacht waar je het voedselbos aanlegt, zijn er altijd verschillende overkoepelende waardes die je nastreeft.

De primaire reden om een voedselbos te beginnen is dat je uit een palet van heerlijke soorten wil eten. Dit is de voedselwaarde. Voedselbossen zijn dan ook een cultuurvorm en geen natuur.

AUTEUR & FOTO'S Xavier San Giorgi

Xavier San Giorgi zet al jarenlang voedselbosinitiatieven in heel Nederland op. Samen met bureau Felixx, de Zwarte Hond, Metaal Kathedraal, Gemeente Utrecht en buurtbewoners werkt hij aan Eetbare Woonwijk Rijnvliet. Ook werkt hij samen met boeren en doet hij onderzoek met de Universiteit Utrecht. Voedselbossen realiseren is echt een team effort. www.FoodForestry-Development.nl

Wel hebben ze een hoge natuurwaarde die je, of je het wil of niet, altijd mee creëert zoals het vastleggen van CO₂ en het sluiten van kringlopen.

Daarbij is de plantenrijkdom net als voor ons de primaire levensvoorwaarde van vele dieren. Deze biedt onderdak, voedsel en een plek om hun jongen groot te brengen. Deze fauna vervult vervolgens een wederdienst waardoor een stabiel en robuust ecosysteem kan ontstaan. Afhankelijk van hoe bewust je hiermee omgaat kun je dit in meer of mindere mate naar je hand zetten en benutten voor een veerkrachtige voedselproductie. Dit noem ik de natuurwaarde.

Voedselbossen worden ook vaak aangelegd om gewoon lekker in te kunnen verblijven, om te leren over ons eten en ecologie of ze zijn op zijn minst een landschapsverfraaiing, de culturele waarde.

Sociale doelstelling, een van de drie

In al onze projecten komen deze drie waardes terug. Bij de sociale doelstelling staat de culturele waarde centraal en in mindere mate een hoge voedselproductie. Het is bovenal een prettige plek om te verblijven, privé of publiek, en een uitnodiging voor verbinding met natuur en voedselwaarde. Dit betekent niet dat er weinig voedsel geproduceerd wordt of dat het enkel een decor is. Dergelijke projecten kunnen zelfs een enorme bijdrage leveren aan de voedselzekerheid van bijvoorbeeld steden en een grote biodiversiteit huisvesten.

Ze bieden ook de kans minder gangbare soorten en cultivars aan te planten die niet commercieel te telen zijn, zoals de pawpaw (*Asimina triloba*) die rijp geplukt snel kneust en daardoor slecht te

transporteren en kort houdbaar is. Of al die duizenden appel- en honderden perenrassen voor moes, cider, appeltaart of om te stoven en die in geen enkele winkel te verkrijgen zijn. Op zijn beurt inspireert dit tot het opdoen van kennis rond gebruik en verwerking van al deze soorten tot lokale specialiteiten.

Eetbare woonwijk Rijnvliet – Utrecht

De Eetbare woonwijk Rijnvliet in Utrecht is een prachtig voorbeeld van hoe de sociale doelstelling verworven wordt met een stedelijk weefsel. Met duizend nieuwe woningen, te koop of sociale huur, een basisschool, de cultureel ecologische broedplaats Metaal Kathedraal en ruim 16 hectare groene buitenruimte is het een groots project.

De wijk is verdeeld in vier buurten waartussen vlieten (watergangen) liggen met brede groene oevers.

In de straten en tussen de huizen is er niet altijd genoeg ruimte voor een diverse aanplant. Daar is gekozen om ieder buurtje zijn eigen Vinx-voedselbosje of buurtplek te geven, mede ontworpen door de bewoners.

Tussen de buurten, de basisschool met buitenschoolse opvang en Metaal Kathedraal ligt het grote centrale voedselbos, aansluitend op een heel oude perenboomgaard en samen goed voor ongeveer anderhalf hectare. Dit centrale voedselbos is op wijkniveau een belangrijk knooppunt omdat het kansen biedt tot gemeenschaps- en kennisontwikkeling rond het voedsel dat straks in de gehele wijk zal groeien. Hoe beter dit integreert met de sociale en culturele functies van de wijk hoe meer kansen en aanknopingspunten er zijn om daadwerkelijk succesvol te zijn.

Zo is de school al vroeg betrokken en erg enthousiast. Ze hebben daarom in hun nieuwe gebouw de hoofdingang en het schoolplein aan het voedselbos laten aansluiten. Met een amfitheater in het voedselbos bieden we tevens plek voor buitenlessen. Wat de kinderen daar leren kunnen ze thuis aan hun ouders doorgeven. Ook Metaal Kathedraal, de aanstichter van de eetbare woonwijk, zal

met zijn kunstprojecten, activiteiten en programmering genaamd 'De kunst van de kringloop' de wijk blijvend inspireren. De Buitenvliet, die door de wijk stroomt, verbindt als wandelroute en ecologische corridor de Strijkviertelplas in het zuiden, via het centrale voedselbos, met Park Voorn in het noorden. Om de ecologische corridor robuust te maken is de noordwestoever extra stevig aangezet en is er gekozen voor een doorlopende inheemse eetbare aanplant. De zuidoostoever, die niet doorlopend is, wordt stedelijk ingericht als speelplek en met minder gangbare plantensoorten.

De drie waarden op de noordwestoever

De amfibiënpool biedt een uitstekende habitat aan padden, amfibië en salamanders die in watergangen bedreigd worden door de vissen (natuurwaarde). Er groeit watermunt voor in de thee en het eetbaar stuifmeel van de lisdodde is heerlijk in pannenkoeken (voedselwaarde). Een steiger door de poel geeft kinderen toegang om met een schepnetje waterdiertjes en visjes proberen te vangen (culturele waarde).

De oever aan de waterkant is erg flauw aangezet en wordt getrapt dieper. In het ondiepe stuk kan zich een brede rietkraag vormen waar roerdompen hun rust kunnen vinden. Langs het water maakt de aaneengesloten bomenrij van onder andere iepen het mogelijk voor vleermuizen om van Park Voorn tot de Strijkviertelplas te vliegen. Tussendoor kunnen ze boven de rietkraag en het water foerageren op insecten (natuurwaarde). De iepen geleiden niet alleen vleermuizen maar hebben ook heerlijke zaaddozen in het voorjaar die genoeg sla leveren voor de hele buurt (voedselwaarde). Door plaatselijk het pad langzaam op te laten lopen wordt oogsten van de iep makkelijk en kom je tegelijk boven het riet uit. De natuurliefhebber krijgt zo overzicht en kan mooie foto's maken van libellen en vogels die door het riet bewegen (culturele waarde).

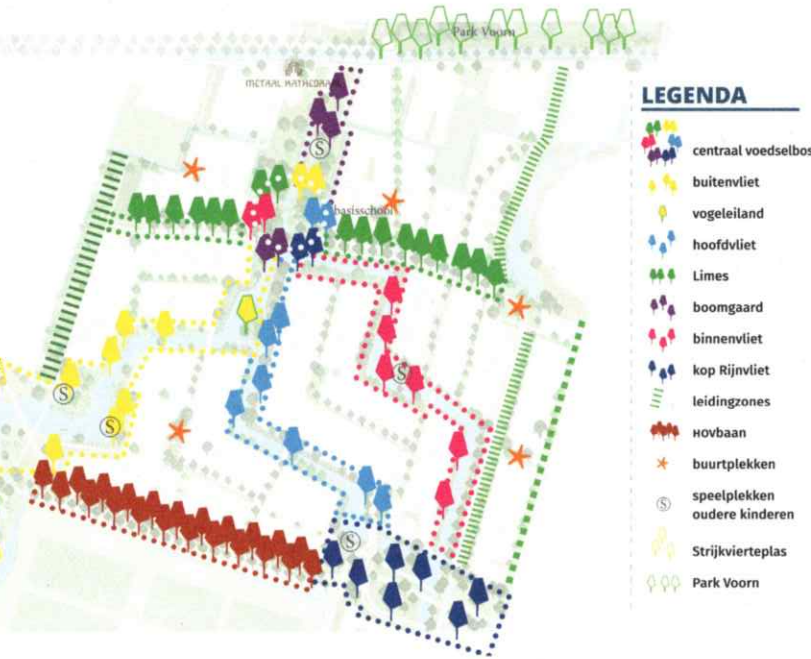
De drie waarden op de zuidoostoever

Aan de oostzijde steekt een steiger door de oevervegetatie tot aan het diepere water waar geen waterplanten meer kunnen gedijen. De kajaks die bij Metaal Kathedraal te huur zijn leggen hier aan. Kinderen kunnen er duiken en zwemmen zonder hinderende waterplanten (culturele waarde). De natuurvriendelijke oever is een paaiplaats voor vissen (natuurwaarde) en het jonge blad van het pijlkruid smaakt lekker (voedselwaarde).

Ecologisch maaibeheer op de berm zorgt voor een bloeiende kruidrijke vegetatie. De bosschages van honingbessen zijn zo dicht beplant dat egels ongestoord hun gang kunnen gaan (natuurwaarde). Ook de pawpaws zijn dicht tegen elkaar aangeplant en maken zo een geweldige plek voor kinderen om verstoppertje te spelen, als ze al niet aan het voetballen zijn op het kort gemaaid gras waar de goaltjes staan (culturele waarde). Een kiwibes klimt in een kleine boom die naast de honingbessen staat, plukrijp snoepgoed voor de kinderen van mei tot oktober (voedselwaarde).

If you eat - you are in

Er zijn nog vele andere manieren waarop we het voedselbos met de wijk verweven. Zo heb ik de straatnamen mogen noemen naar planten die in de straten zullen staan. Straks kun je dus wonen aan de Boternootstraat of Shipovalaan, kajakken op de Fladderiepvluit, honingbessen plukken langs het Honingbespad en komt de basisschool aan Voedselbos Rijnvliet 1. Ook willen we als welkomstpakket voor nieuwe bewoners een receptenapp maken. Er is zoveel te leren en te doen rond het voedselbos in Rijnvliet dat er een gemeenschap kan ontstaan. Een geweldig voorbeeld van zo'n gemeenschap, doch geen voedselbos, is Incredible Edible Todmorden in Engeland die als motto heeft 'If you eat - you are in!' Zij organiseren kookdemonstraties, workshops, rondleidingen, oogstfestivals en hebben inmiddels ook een netwerk opgebouwd samen met andere dorpen en steden die dezelfde doelstelling omarmen.

Laten we hopen dat dit prachtige voedselbos in wording op sociaal vlak even succesvol mag zijn als Incredible Edible en er een hechte gemeenschap ontstaat die verbonden is rond voedsel.

Bronnen om het project te volgen:
www.foodforestry-development.nl
www.eetbarewoonwijkrijnvliet.nl
www.metaalkathedraal.nl

